

1. Закон України “Про зовнішньоекономічну діяльність” від 16.04.91 р. №959-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу до закону: <http://search.ligazakon.ua>. 2. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств: підручник для вузів / І.В. Багрова, Н.І. Редіна, В.Є. Власюк, О.О. Гетьман / За ред. д-ра екон. наук, проф. І.В. Багрової. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 580 с. 3. Планування діяльності підприємства. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.grinchuk.lviv.ua/book/172/2667.html>. 4. Орлов О.О. Планування діяльності промислового менеджменту / О.О. Орлов. – К.: Скарби, 2002. – 336 с. 5. Суть, форми та принципи розвитку міжнародних економічних відносин. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.prodiplom.com.ua>. 6. Принципи зовнішньоекономічної діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://studentam.net.ua/content/view/4799/132/>. 7. Гребельник О.П. Основи зовнішньоекономічної діяльності / О.П. Гребельник / підручник. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 384 с. 8. Тянь Р.Б. Планування діяльності підприємства / Р.Б. Тянь. – К.: МАУП, 1998. – 156 с. 9. Кузьмін О.Є. Теоретичні та прикладні засади / О.Є. Кузьмін, О.Г. Мельник. – Л.: НУ “Львівська політехніка”, 2007. – 384 с. – (“Інтелект-Захід”). 10. Іванова В.В. Планування діяльності підприємства / В.В. Іванова. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 472 с. 11. Тарасюк Г. М. Планування діяльності підприємства / Г.М. Тарасюк, Л.І. Шваб. – К.: “Каравела”, 2003. – 432 с. 12. Алексеева М.М. Планирование деятельности фирмы / М.М. Алексеева. – М.: Финансы и статистика, 1997. – 248 с.

УДК 368.07:65.261:338.22

Н.Н. Пойда-Носик, Р.Й. Бачо
ДВНЗ “Ужгородський національний університет”,
кафедра фінансів

СТРАХУВАННЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА

© Пойда-Носик Н.Н., Бачо Р.Й., 2010

Розглянуто зв’язок страхування з фінансовою безпекою підприємства. Страхування, виконуючи свої функції, захищає суб’єктів підприємницької діяльності від різних ендогенних та екзогенних ризиків, забезпечуючи безперебійний процес виробництва та стабільне зростання ринкової вартості підприємства в поточній і стратегічній перспективі.

The issue considers the relation between insurance and financial security of an enterprise. Insurance protects the enterprise from internal and external risks, providing for regular production process and stable increase of the enterprise’s market value in current and strategic perspective.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Проблема економічної та фінансової безпеки почала досліджуватися представниками вітчизняної економічної науки порівняно недавно. Чинником виникнення та постійного посилення уваги до цих проблем є трансформаційна та фінансова криза української економіки, яка охопила усі сфери і стала істотною перешкодою на шляху забезпечення сталого розвитку економіки та суспільства. Тому питання забезпечення економічної безпеки держави загалом та суб’єктів господарювання зокрема повинні розглядатися як один із найважливіших національних пріоритетів. Вирішення цих питань безпосередньо пов’язане з рівнем розвитку страхової галузі.

Забезпечуючи захист майнових інтересів громадян та суб'єктів підприємницької діяльності, страхування широко використовується для забезпечення майнової відповідальності, є необхідним елементом економіки держави, а також важливим елементом формування безпеки підприємництва. У високорозвинених країнах страхова сфера стає системоформувальним чинником розвитку підприємництва та вагомим джерелом венчурного капіталу. Переважно капітал страхових компаній цих країн спрямовується у галузі з високими темпами росту та інтенсивним розвитком. У страхуванні прихований резерв економічного сприяння підприємству, інноваційним проектам підприємств та зміцнення економічної безпеки суб'єктів підприємницької діяльності в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемі визначення ролі та місця страхування в економіці України присвятили свої роботи такі відомі науковці, як Н. Внукова, В. Базилевич, О. Залстов, С. Осадець, А. Мокій, М. Клапків та ін. Вони, розглядаючи цей вплив, акцентували увагу на ролі страхування в економічній системі чи в розвитку певної галузі зокрема.

Вагомий внесок у вивчення проблем економічної та фінансової безпеки зробили дві книги, які побачили світ у 1999 році – ґрунтовні наукові монографії В.І. Мунтіяна [17] та О.І. Барановського [1]. Проте слід відзначити, що аспекти фінансової безпеки підприємництва у цих працях приділено недостатньо уваги, хоча безпека саме підприємств є підґрунтям національної безпеки держави, зокрема фінансової.

Питання, пов'язані із забезпеченням фінансової безпеки підприємства, розглядає праця проф. І.А. Бланка „Управління фінансовою безпекою підприємства” [3]. У книзі комплексно розглянуті основні питання управління фінансовою безпекою підприємства у сучасних умовах. Вивченню фінансової безпеки як самостійного об'єкта дослідження приділяють увагу також такі вчені, як К.С. Горячева [6], Т.Ю. Загорельська [7] та багато інших. Проте єдності щодо тлумачення поняття “фінансова безпека підприємства” не існує.

Враховуючи огляд наукової літератури з цього напрямку, можемо стверджувати, що вищевказані науковці не окреслили чітко вплив страхування на економічну (зокрема фінансову) безпеку підприємства.

Цілі статті. У зв'язку з відсутністю наукових розробок у цьому напрямку, метою роботи є дослідження ролі та місця страхування у забезпеченні економічної (зокрема фінансової) безпеки суб'єктів господарювання. Для досягнення поставленої мети автори визначили такі завдання:

1. Встановити зв'язок між категоріями “страхування” та “фінансова безпека” підприємства, описати зв'язки між ними та дати їм оцінку.
2. Визначити вплив та роль страхування в забезпеченні економічної (зокрема фінансової) безпеки підприємства.

Об'єктом дослідження є економічні відносини щодо забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємницької діяльності.

Основний матеріал дослідження. Для того, щоб встановити та описати структурно-логічні взаємозв'язки між страхуванням та безпекою підприємницької діяльності, необхідно спочатку здійснити певний семантичний аналіз терміна “страхування”, враховуючи неоднозначність емоційного та фонетичного його забарвлення. На думку науковців М. Клапківа [12], О. Залстова [8], Д. Біленчука і О. Павлюка [2] та ін., “страхування” використовується в сучасній українській термінології, не переносячи необхідне позитивне, з емоційної точки зору, забарвлення. Адже основою вищенаведеного терміна є корінь “страх”, що, по суті, асоціюється з певними негативними емоціями, побоюванням перед невідомим майбутнім. Такий недолік є результатом недостатнього розвитку на момент зародження страхування російського страхового ринку в епоху царської Росії (а Україна було її частиною) страхової термінології та страхових відносин “на свой страх и риск”.

У більшості мов країн ЄС (англійській, італійській, французькій, угорській) страхування походить від слів, що символізують впевненість, надійність, безпеку, віру в майбутнє. Тому у наукових колах відбуваються дискусії щодо використання синоніму страхування – убезпечення. Й це не дивно, адже “убезпечення” містить в собі саме ті мовні та змістовні ознаки, які повинні

характеризувати цю категорію економічних відносин. Згідно з сучасним тлумачним словником української мови [20, с. 95], термін “убезпечити” означає запевняти, заспокоювати, вселяти надію, що, по суті, відповідає аналогам страхування європейських мов. Отже, саме термін “убезпечення” повною мірою розкриває справжній мовний зміст цієї економічної категорії.

Розглянувши семантичні підходи до аналізу та використання терміна страхування, необхідно перейти до розгляду категорії безпеки, зокрема фінансової безпеки підприємства.

Під безпекою у багатьох енциклопедіях [19] розуміють стан, коли будь-кому, будь-чому ніщо не загрожує. Тому, враховуючи це, зниження рівня загроз або їх відсутність можна розуміти як певний стан безпеки будь-якого суб'єкта.

У сучасній економічній літературі розглядаються різноманітні погляди фахівців щодо сутності поняття “безпека” [8–15], серед яких, на нашу думку, доцільно виділити два підходи. Перший підхід ґрунтується на визначенні безпеки як стану, другий – як певної характеристики системи (або її складових).

Заслуговує на увагу точка зору Л. Коженевського [13], згідно з якою усі визначення сутності поняття “безпека” можна розглядати у перерізі двох концепцій: перша виділяє сутність безпеки у формах існування; друга – сутність безпеки у загрозах. На думку автора, ці концепції не доцільно розглядати окремо, бо вони є взаємопов'язаними та одна впливає з іншої. Безпека, на думку автора, це певний стан захищеності будь-якого суб'єкта від загроз, який можна досягти лише за умов певної діяльності. Якщо досягнуто певного стану захищеності, то й забезпечено певні форми існування, бо певний рівень безпеки є підґрунтям певної форми існування.

Враховуючи сутність безпеки, під цим поняттям розумітимемо певний стан захищеності будь-якого суб'єкта у системі його зв'язків від впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, який оцінюється його рівнем і забезпечує самозбереження та розвиток сьогодні й у майбутньому.

Отже, з'ясувавши сутність поняття “безпека”, логічно перейти до розгляду семантики поняття “безпека підприємства”. На основі дослідження сучасної наукової літератури [3; 20; 21], ми дійшли висновку, що сутність аналізованого поняття насамперед пов'язана із оточенням суб'єкта господарювання, тобто з відносинами, в які він вступає у процесі своєї діяльності. Тому необхідним є дослідження підприємства як суб'єкта фінансових відносин, бо саме у їх середовищі виникають зв'язки, що викликають появу певних загроз щодо його фінансової безпеки.

Оскільки фінансові відносини є частиною економічних, цілком об'єктивним варто вважати, що фінансова безпека підприємства є базовою складовою його економічної безпеки. Тому, на нашу думку, фінансова безпека підприємства як складова економічної безпеки підприємства є таким станом підприємства, що:

- 1) уможливорює забезпечити фінансову стійкість, платоспроможність, ліквідність та достатню фінансову незалежність підприємства у довготривалому періоді;
- 2) забезпечує оптимальне залучення та ефективне використання фінансових ресурсів підприємства;
- 3) уможливорює ідентифікувати небезпеки та загрози стану підприємства і розробляти заходи щодо їх вчасного попередження чи усунення;
- 4) дає змогу самостійно розробляти та впроваджувати фінансову стратегію на підприємстві;
- 5) має бути оцінена кількісними та якісними показниками, які мають граничні значення.

Якщо узагальнити ці підходи, то фінансову безпеку підприємства можна трактувати, як стан захищеності підприємства від негативного впливу зовнішніх та внутрішніх фінансових загроз, що уможливорює забезпечити його стабільний розвиток на довготермінову перспективу.

Одним із способів досягнення такого стану захищеності підприємства є страхування. На практиці страхування, виконуючи свої функції, захищає суб'єктів підприємницької діяльності від різних ендогенних та екзогенних ризиків, забезпечуючи безперебійний процес виробництва та стабільне зростання ринкової вартості підприємства у поточній і стратегічній перспективах. Це досягається шляхом відшкодування страховою компанією вартості понесених фінансових та матеріальних витрат і в такий спосіб дає можливість зменшити фінансове навантаження на суб'єктів господарської діяльності.

На основі вищенаведеного, можемо стверджувати, що страхування, виконуючи свої базові функції, є невід'ємним елементом економічної, зокрема фінансової безпеки суб'єктів підприємницької діяльності.

Вступ України до СОТ відкрив нові експортні можливості для українських підприємств, і водночас експортери більшою мірою потребуватимуть страхового захисту їх відповідальності за якість виробленої ними продукції. Враховуючи, що задоволення можливих позовів проти них відповідними міжнародними судовими інстанціями може вимірюватися мільйонами та десятками мільйонів євро, то страхування є єдиним засобом уникнення погіршення фінансового стану підприємств внаслідок таких судових рішень.

Водночас внаслідок низького освоєння (не більше 10 %) страхового поля України (лише 10 % потенційних ризиків передаються на страхування), підприємства залишають за собою непомірно велику частину існуючих ризиків, настання яких може негативно вплинути на їхню фінансову безпеку.

У сучасних складних умовах ведення господарської діяльності недооцінюється роль страхування у зміцненні економічної безпеки підприємництва в умовах недовіри інституцій держави у захисті бізнесу від кримінальних посягань, так званого "рейдерства", корупційних та дискримінаційних дій представників органів державної влади шляхом страхування великими акціонерами титульних прав на акції.

Особливо вразливим до впливу цих чинників ризику є сектор малого та середнього підприємництва, розвиток якого в умовах недосконалої конкуренції залишається високо-ризиковим з відповідним зростанням для них вартості кредитних ресурсів як джерела інвестування. Для запобігання ризикам неплатежу за кредитами господарюючі суб'єкти повинні страхувати свої кредитні ризики. Це дасть змогу в періоди низької ринкової кон'юнктури на їхню продукцію здійснити сплату відсотків чи суми кредиту за рахунок страхових компаній. Такі заходи дають можливість підприємству скеровувати свої фінансові ресурси на стабілізацію фінансового стану.

Хочемо підкреслити, що сьогодні страхування не розглядається підприємствами як дієве джерело кредитних ресурсів. Світова практика доводить, що воно здатне забезпечити доступ підприємств до фінансово-кредитних ресурсів та конкурентних позицій на зовнішніх ринках.

Одним з механізмів ефективного захисту майнових інтересів підприємств-страхувальників у розвинених державах світу є створення страхових гарантійних фондів у формі неприбуткових державних чи комунальних організацій. Одночасно ці інституції виконують роль додаткового елемента системи фінансово-кредитного сприяння розвитку підприємництва. Фінансові ресурси цих фондів формуються за рахунок обов'язкових відрахувань від сум, які поступають до страхових компаній від того чи іншого виду страхування. Управління фондами та прийняття рішень щодо переліку економічних ризиків суб'єктів підприємницької діяльності, які підлягають відшкодуванню, а також рішень щодо виплат страхових сум здійснюються радою такого гарантійного фонду.

Вагомою може стати роль страхових гарантійних фондів у зміцненні безпеки підприємницької діяльності (зокрема у секторі малого підприємництва) шляхом покриття таких ризиків, як: втрата прибутку; збитки від виробничих перерв; неплатежі контрагентів; неповернення кредиту чи позики; ризики, пов'язані з зовнішньоекономічною діяльністю підприємств тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, між категоріями "страхування" та "фінансова безпека підприємства" існує тісний взаємозв'язок. Страхування як засіб убезпечення від ризиків є елементом концепції фінансової безпеки. Страхуванню як системоформувальному чиннику розвитку підприємництва належить важлива роль у створенні фінансової безпеки будь-якого підприємства.

Головна проблема в реалізації концепції фінансової безпеки підприємства – це відсутність апробованих і стандартизованих способів покриття різного роду ризиків та небезпек. Крім того, необхідно удосконалити методичне забезпечення оцінювання фінансової безпеки підприємства з урахуванням його взаємодії із суб'єктами зовнішнього оточення. Ці проблеми можуть стати предметом подальших наукових досліджень науковців.

1. Барановський О.І. Фінансова безпека / О.І. Барановський. – К.: Фенікс, 1999. – 338 с.
2. Біленчук Д.П. Убезпечуватися чи страхуватися? Новітній погляд на стару проблему / Д.П. Біленчук, О.С. Павлюк // Страхова справа. – 2003. – 4(12). – С. 5.
3. Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И.А. Бланк. – К.: Эльга, Ника-Центр, 2004. – 784 с.
4. Бегун В.В. Системний аналіз безпеки як вирішення багатofакторної задачі аналізу ризику / В.В. Бегун, І.М. Науменко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://iee.org.ua>.
5. Большой экономический словарь / Под ред. А.Н. Азрилияна. (2-е изд. доп. и перераб.) – Институт новой экономики, 1997. – 864 с.
6. Горячева К.С. Механізм управління фінансовою безпекою підприємства / К.С. Горячева / автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.06.01 / НАУ. – К., 2006. – 17 с.
7. Загорельская Т.Ю. Финансовая безопасность предприятия как объект управления / Т.Ю. Загорельська // Наук. праці ДНТУ. – Вип. 103–104. – Донецьк: ДонНТУ, 2006. – С. 215 – 218.
8. Залетов О.М. Убезпечення життя: Монографія / О.М. Залетов. – К.: Міжнародна агенція “Бізон”, 2006. – 688 с.
9. Дацків Р.М. Економічна безпека у глобальному вимірі / Р.М. Дацків // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – №7. – С.143–153.
10. Єрмошенко М.М. Визначення поняття фінансова безпека страховика та її категорії / М.М. Єременко // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – №4. – С. 46–51.
11. Журавльова Т.А. Забезпечення економічної безпеки фінансового розвитку підприємства / Т.А. Журавльова // Вісн. технол. ун-ту “Поділля”. Сер. 2: Екон. науки. – 2004. – Вип. 1 (Ч.2, Т2). – С.169–172.
12. Клапків М.С. Витоки національного страхового ринку України: монографія / М.С. Клапків, Ю.М. Клапків. – Тернопіль: Карт-бланш, 2003. – 275 с.
13. Коженевський Л. Управління безпекою / Л. Коженевська // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – №1. – С.147–154.
14. Куркин Н.В. Управление экономической безопасностью развития предприятия: Монография / Н.В. Куркин. – Днепропетровск: АРТ-ПРЕСС, 2004. – 450 с.
15. Мартинюк В.П. Методологічні основи оцінки стану фінансової безпеки держави / В.П. Мартинюк // Фінанси України. – 2003. – №2. – С.119–123.
16. Мельник В. Фінанси в системі економічної безпеки / В. Мельник // Зб. наук. праць Акад. держ. податк. служби України. – 2000. – №3. – С.46–50.
17. Мунтіян В.І. Економічна безпека України / В.І. Мунтіян. – К.: КВІЦ, 1999. – 464 с.
18. Політологічний енциклопедичний словник / Упор. В.П. Горбатенко. – 2-ге вид., доп. і пероб. – К.: Генеза, 2004. – 736 с.
19. Словарь современных экономических и правовых терминов / Авт.-сост. В.Н. Шимов, А.Н. Тур, Н.В. Стах и др.; Под ред. В.Н. Шимова и В.С. Каменкова. – Мн.: Амалфея, 2002. – 816 с.
20. Сучасний тлумачний словник української мови: 65 000 слів / За ред. д-ра філ. наук, проф. В.В. Дубічинського. – Х.: Школа, 2006. – 876 с.
21. Урсул А.Д. Устойчивое развитие и обеспечение безопасности / А.Д. Урсул, А.Л. Романович // Актуальные проблемы современности. – 2003. – №7. – С.5–16.
22. Безух О. Захист від недобросовісної конкуренції в системі забезпечення безпеки підприємства / О. Безух // Підприємство, госп-во і право. – 2004. – №7. – С. 40–43.
23. Телиженко А.Н. Основы формирования механизма обеспечения безопасности экономического потенциала предприятия / А.Н. Телиженко // Вісн. Сум. держ. ун-ту. Сер.: Економіка. – 2004. – №9. – С.67–76.
24. Shnyrkov A., Rogach A., Kopystyra A. Ukraine's joining the WTO: Realities and Challenges // Transition Studies Review. – Vol.13, № 3. – 2006. – P.513–524.